

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Конференция атауы:

«Жастар мен ғылым: бүгінгі мен болашағы» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Название конференции:

Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Молодежь и наука: настоящее и будущее»

Conference name:

International Scientific and Practical Conference "Youth and Science: Today and the Future" Proceedings

Жинақ / сборник:

II том, 5 сәуір 2024, Атырау

ISBN:

978-601-262-550-9

Секция:

IV.II «ӘДІЛЕТТІ ҚАЗАҚСТАН-АДАЛ АЗАМАТ»: ҚҰҚЫҚТЫҚ САНА МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА БАҒЫТ-БАҒДАРЫ РЕТІНДЕ

Жинақтағы жариялану нөмірі:

№ 57

Мазмұндағы беті / жинақтағы беттер:

272 / 272-275

Автор(лар):

Калияхмет Мейірім Сырымбетұлы

Мақала атауы:

ЛАЙЫҚТЫ МҰРАГЕРЛЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ АЗАМАТТЫҚ- ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕХАНИЗМІ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

УДК 347.65

ЛАЙЫҚТЫ МҰРАГЕРЛЕРДІҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ АЗАМАТТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕХАНИЗМІ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Калияхмет Мейірім Сырымбетұлы

Kaliakhmet.2001@gmail.com

«Құқықтану» білім бағдарламасының 1 курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ. Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор – **Дюсебалиева С.С.**

Субъективті қорғау туралы жалпы ережелерді зерттеу негізінде құқықтар лайықты мұрагерлердің құқықтарын қорғау тұжырымдамасы қалыптасты құқықтық норманың болуына байланысты қызмет ретінде қарастырылады. Мүдделі тұлғалар мен құзыретті органдарды іске асыруға және (немесе) лайықсыз мұрагердің бұзылған мұрагерлік құқығын қалпына келтіру материалдық-құқықтық және іс жүргізу-құқықтық белгілі бір шараларды қолдану лайықты емес мұрагерлер туралы нормада бекітілген сипатта болады.

Мұрагерлердің құқықтарын басқа адамдардың қол сұғушылықтарынан қорғаудың негізгі әдісін бекітілген деп тануға болады заңмен лайықсыз мұрагерлер туралы нормаларды қолдану мүмкіндігі берілген.

Лайықты мұрагерлердің құқықтарын қорғау механизмін нормативті деп санауға болады заңды тәсілдерді, құралдар мен рәсімдерді қолданудың шартты тәртібі мүдделі тұлғалар мен құзыретті органдардың қорғауға бағытталған қызметі және олардың мұрагерлік құқықтарын кейіннен лайықты мұрагердің жүзеге асыруы қарастырылған.

Лайықты мұрагерлердің құқықтарын қорғаудың азаматтық-құқықтық тетігінің мақсаты нақты мұрагерлік құқығын лайықты қамтамасыз ету болып табылады. Лайықты мұрагерлердің құқықтарын қорғау механизмінің белгілі бір мақсаты негізінде, субъективті құқықтарды қорғаудың жалпы мақсаттарына сүйене отырып, функцияларды анықтауға болады.

Біріншіден, бұл жасалғандардың жолын кесу қажеттілігі мұрагерлік саласындағы құқық бұзушылықтардың (қылмыстардың) лайықсыз мұрагері; екіншіден, лайықты мұрагердің оны жүзеге асыруындағы кедергілерді жою субъективті құқық-мұрагерлік құқығы; үшіншіден, бұзылғандарды қалпына келтіру лайықты мұрагердің мұрагерлік құқықтары мен заңды мүдделері; төртіншіден, мұрагерлік құқықтық қатынастар саласындағы заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайту.

Лайықты мұрагерлердің құқықтарын қорғаудың келесі принциптері анықталды, олар:

- жүзеге асырылуы жүзеге асырылатын мұра қалдырушының ерік-жігерін есепке алу лайықты емес мұрагерді «кешіру» мүмкіндігін қолдану, яғни оны құру мұра қалдырушының өсиетінің пайдасы;

- мұрагерлік қатынастардағы құқықтық тәртіп пен адамгершілікті қорғау (норма лайықсыз мұрагерлер туралы Конституциялық ұйғарымдардың кепілі ретінде қызмет етеді және бар мақсаты оның қоғамдық адамгершілікті қорғауы);

- өзінің құқығын бұзылғандарын лайықты мұрагерлермен қорғауға кепілдік беру мұрагерлік құқықтар (бұзылған құқықты қорғау мүмкіндігі конституциялық және салалық қағидатпен қарастырылған);

- қорғаудың бастамашылығы ерікті қолдану қажеттілігімен көрінеді, мүдделі тұлғалардың адамды мұрагерлік құқығынан шеттету критерийлері;

- бұзылған құқық көлеміне қорғау шараларының пропорционалдылығы мынада көрінеді,

лайықсыз мұрагердің мұрагерлікке қабілетсіздігі тек нақты болғаннан кейін мұра қалдыру құқығынан айыру емес;

- қорғаныс шектерінің сенімділігі, яғни заңсыз болады заңды құқықты қорғау рәсімі мен тәсілдерінде белгіленген шектен асып кету мұраны лайықты мұрагер алу үшін;

- бұзылған құқықты толық және түпкілікті қалпына келтіру, өйткені негізгі адамды лайықсыз мұрагер деп тану тетігін қолданудың мақсаты нақты мұрагерлік құқығын лайықты қамтамасыз ету мұрагерлер, яғни. тауарларды (мұрагерлік мүлікті) нақты алуы.

Лайықты құқықтарды қорғау тетігінің құрылымы тетіктердің құрылымы туралы жалпы теориялық ережелер негізінде қорғау лайықты мұрагерлердің құқықтарын қорғау механизмінің құрылымы анықталды, ол келесі элементтерді қамтиды:

1) Нормативтік нұсқада жүзеге асыру мүмкіндігін белгілейтін лайықсыз мұрагерлер туралы нормалар өзінің мұрагерлік құқықтарын құқықтық қорғаудың лайықты мұрагерлері;

2) заңды фактілер жиынтығы, яғни мүмкіндік беретін заңды құрам лайықты мұрагер өзінің құқықтық қорғалуын жүзеге асыру процесін бастайды;

3) адамды лайықсыз деп тану жөніндегі құқықтық қатынастар қорғаудың алдындағы құқықтық қатынастарды ажыратуға болатынын көреміз.

Мұрагер лайықты мұрагерлердің құқықтары мен қол сұғушылық фактісіне делдалдық ететін құқықтық қатынастар лайықты мұрагердің құқықтары, яғни заңсыз иемдену немесе иемдену әрекеті мүлікке лайықсыз мұрагер болады.

Құқықтық қатынастардың бірінші тобына құқыққа қайшы фактімен байланысты құқықтық қатынастарды жатқызу қажет әлеуетті лайықсыз мұрагердің мұра қалдырушыға қатысты мінез-құлқы, әлі де соңғысының өмірінде.

Екіншіден, қорғау процедураларын тікелей қолдану өзінің мұрагерлік құқығын лайықты мұрагерлер, яғни құзыреттілігін айтуға болады.

4) Лайықты мұрагерлердің құқықтарын қорғаудың құқықтық тетігінің субъектілері, олардың ішінде мыналар кіретін мүдделі тұлғаларды бөліп көрсетуге болады қорғауға жататын субъективті құқықтардың тікелей иелері, яғни лайықты мұрагерлер немесе олардың құқықтары мен заңды мүдделерінің өкілдері; органдар сот билігі органдары; нотариаттық органдар; жергілікті өзін-өзі басқару органдары, органдар мұрагерлік құқықтарды қорғау жөніндегі құқықтық қатынастарға түсетін ҚР субъектісінің билігі мүдделі тұлғалар ретінде, тану кезінде иесіз қалған мүлік болған жағдайда мұрагер лайықсыз деп танылады;

5) құқықтарды қорғаудың құқықтық тетігінің объектілері, яғни лайықты мұрагердің мұрагерлік құқығын іске асыру;

6) құқық қолдану актілері және лайықты мұрагердің мұрагерлік құқығын іске асыру актілері.

Мұрагерлердің түсінігі мен құқықтық мәртебесі лайықты және лайықсыз деген ұғым және құқықтық мәртебе мұрагерлер деп танылған мұрагерлер мен адамдардың құқықтық мәртебесі белгіленеді.

Анықталған ұғымдардың синонимділігіне байланысты мұрагер және лайықты мұрагер, санаттағы шашыраңқы және дәлсіздік лайықты емес мұрагерлер туралы қолданыстағы норманың тұжырымдамалары ұсынылады құқығынан айыруға әкеп соғатын мұрагердің мінез-құлық түрлерінің қажетті жіктелуі мұрагерлік немесе мұрагерлік құқығынан айыру. Оны мыналар бойынша жүзеге асыру қажет мүдделі тұлғалардың ерік критерийіне сәйкес осы жіктеуде адамды лайықсыз мұрагер деп танудың негіздері деп атау ұсынылады ҚР АҚ 1045-бабының 1, 2, 3-тармақтары бойынша азаматтарды «мұрагерлікке құқығы жоқ адамдар», ал

азаматтарды ҚР АҚ 1045 – бабының 4-тармағы бойынша – «мұрагерліктен шеттетілген адамдар».

Бірінші жағдайда азаматтар ерік жігеріне қарамастан мұрагерлік құқығын жүзеге асыра алмайды мүдделі тұлғалар, сондықтан оларды құқығы жоқ адамдар ретінде анықтауға болады.

Екінші жағдайда, азаматтар мұрагерлік құқығынан ерік бойынша шеттетіледі адамды тану жөніндегі сот ісін бастайтын мүдделі тұлғалар лайықсыз мұрагер. «Мұрагерлікке құқығы жоқ адамдар» көрсетілген санаттағы адамдардың құқықтық жағдайының ерекшеліктері және мұрагерді жасағанына байланысты лайықсыз деп тану үшін негіздер мұра қалдырушыға бағытталған қасақана заңсыз әрекеттермен, оның кез-келген мұрагері немесе соңғы ерік-жігерді жүзеге асыруға қарсы өсиетте көрсетілген, сондай-ақ мұрагерден айыра отырып, мұра қалдырушыны ата-ана құқықтары.

Мұрагердің құқыққа қайшы мінез-құлқы туралы ережені қарау қорытындысы бойынша адамдардың іс-әрекеттерін қасақана қылмыстарға жіктеу ұсынылған мұра қалдырушының немесе басқа мұрагерлердің және басқалардың өліміне әкеледі немесе әкелуі мүмкін қасақана қылмыстар, оның себебі бір немесе басқа нәрсеге ұмтылу мұраның таралуына мұра қалдырушының еркіне қарсы әсер ету.

Лайықсыз мұрагерлердің бірінші санатына қатысты құқығынан айыру үшін негіздер тізбесін кеңейту мүмкіндігі туралы мәселені қарастыру қылмысқа дайындық санатына, сондай-ақ келесі санатқа мұрагер болу осы санаттағы лайықты емес мұрагерді мұра қалдырушының қалауы бойынша кешіру, ол өзінің өміріне дайындалып жатқан қастандық туралы білген кезде анықталады.

Құқығынан айыру туралы ережені бекіту қажеттілігі туралы мәселе қаралды оның пайдасына құқыққа қарсы іс-әрекеттер жүзеге асырылатын үшінші тұлғаның өзіне мұрагерлік ету құқықтан айыру үшін жол берілетін негіздеме бөлігіндегі іс-әрекеттер, сондай-ақ толықтырулар мұрагер-лайықсыз адамға қатысты қылмыстық іс бойынша соттың ұйғарымдары мұрагерге медициналық сипаттағы шараларды қолдану туралы қаралған.

Субъектінің құрамын кеңейту қажет сияқты заңды тұлғалар өсиет бойынша лайықты емес мұрагерлер ретінде, яғни кеңейту лайықсыз мінез-құлқы сот тәртібімен расталуы мүмкін адамдар тобы жеке тұлғаларға – заңды тұлғаның өкілдерін қамтиды.

«Мұрагерліктен шеттетілетін адамдар» көрсетілген санаттағы адамдардың құқықтық жағдайының ерекшеліктері және байланысты мұрагерді мұрагерліктен шеттету үшін негіздер мұра қалдырушыны күтіп-бағу жөніндегі жүктелген міндетті орындамау арқылы жүзеге асырылады.

Заң бойынша алимент төлеуден қасақана жалтару анықталды, ата-ана құқығынан айыру үшін қажетті және жеке тұлға ретінде қолданылатын негіздер, әдетте екі рет қолданылады, даусыз негіздегідей өтініш берген жағдайда мұрагерлік құқығынан айыру, сондай-ақ сот тәртібімен мүдделі тұлғаларды мұрагерлік құқығынан шеттету туралы талаппен қаралған.

Бұл тәсіл заң шығарушы дұрыс емес және түзетуді қажет етеді, өйткені ол заң техникасының талаптарына қайшы келеді. «Құқықтан шеттету рәсімінің ерекшеліктері мұрагерлік» аталған процедураның ерекшеліктерін қарастыруды, талдауды қамтиды.

Құқық берілетіні туралы білетін адамдарға мұрагерлік құқығынан шеттету туралы талап-арызбен сотқа жүгіну мұрагерге қатысты әділетсіз, лайықсыз мінез-құлық, бірақ бұл ретте өз үлесін ұлғайтуға материалдық мүдделілігі жоқ немесе мұраға шақыруға, сондай-ақ мүдделі тұлғалардың қатарына органдарды жатқызуға билік қарастырған.

Бұл жағдайда органдар қорғаныс субъектілері болуы мүмкін мұрагерлік құқықтық қатынастарда бір мезгілде әрекет етеді, мүдделі тұлғалардың және мұра қалдырушының құқықтарын қорғау институтының кейіннен Азаматтық кодекстің 1045 – бабының 4-тармағы бойынша лайықсыз деп танылатын мұрагер-мемлекет мүдделерін қорғаудың кепілі ретінде, өйткені мұра қалдырушының мүлкі иіссіз деп танылды.

«Тұқым қуалайтын масса мен үлесті анықтау мұраға лайықсыз мұрагер болған жағдайда» бөлу мәселелерін қамтиды.

Адамды лайықсыз мұрагер деп тану жағдайындағы мұрагерлік үлестерді қайтару ол алған негізсіз байыту және қалпына келтіру жағдайы мұрагерлік құқықтар «бұрынғы лайықсыз мұрагер» деп танылады.

Лайықты позиция лайықты емес мұрагердің мұрагерлік мүмкіндігіне шағымданатын мұрагер соңғысын осындай деп тану, сондай-ақ лайықсыз деп танылған мұрагер, бірақ содан кейін сот ақтаған, құқықтық жағдаймен салыстыруға болады. Талдау негізінде «бұрынғы» санатын ажыратуға болады лайықты емес мұрагерлер, яғни сот шешімі бойынша адамдар және мұрагерлік мүлікті қайта бөлуге үміткерлерді айтамыз. Сіз сондай-ақ жасай аласыз даулы мұрагерлерді, яғни құқықты қалпына келтіруге мүмкіндігі бар адамдарды бөліңіз соттың және даусыз адамдардың, яғни жоқ адамдардың оңалту нәтижесінде мұрагерлік көрсетілген мүмкіндік.

Бірінші санатқа тек танылған адамдарды жатқызуға болады, мұра қалдырушыға қатысты «қасақана заңға қайшы» жасағаны үшін кінәлілер бұған заңда белгіленген тәртіппен және кейіннен дауласқандар, яғни сот ақтағандарды жатқызамыз. Екінші санатты басқа лайықсыз мұрагерлерді қамтитын адамдар құрайды, яғни мұрагерге қатысты ата-ана құқығынан айырылған адамдар және мұрагерлік құқығынан шеттетілген адамдар.

Лайықты емес мұрагерді оңалту жағдайында орынды деп санаймыз сотқа мүліктік зиянды өтеу мәселелерінен басқа, моральдық зиянның салдарын жою және еңбек, зейнетақы салдарын қалпына келтіру, тұрғын үй және өзге де құқықтарды өтеу туралы мәселені қарау қажет мемлекет қаражаты есебінен аталған адамның мұрагерлік үлесін айтуға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1 Вавилин Е.В. Наследование по закону: очередность и субъектный состав / Наследственное право. 2010. № 1. С.7.

2 Сабикенов, С. Некоторые вопросы защиты субъективных прав и охраняемых законом интересов советских граждан /Проблемы государства и права. Москва, 1974. Вып. 9. С. 62;

3 Арефьев, Г.П. Понятие защиты субъективных прав // Процессуальные средства реализации конституционного права на судебную и арбитражную защиту. Калинин, 1982. С. 19

4 Андреев, Ю.Н. Механизм гражданско-правовой защиты. Москва :НОРМА : ИНФРА-М, 2010. 464 с

5 Валеев, Д.Х., Чельшев М.Ю. Гражданско-правовые средства в процессуальном механизме реализации прав граждан и организаций в исполнительном производстве // Исполнительное право. 2009. № 4. С. 13